

Marek KĘSY

---

*ORCID: 0000-0003-0043-6261, Dr inż., Politechnika Częstochowska, Wydział Inżynierii
Mechanicznej i Informatyki, al. Armii Krajowej 21, 42-201 Częstochowa,
e-mail: mar_kes@poczta.onet.pl*

**JAKOŚĆ KSZTAŁCENIA
W UJĘCIU STANDARDÓW CYWILIZACYJNYCH
SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO
QUALITY OF EDUCATION
IN TERMS OF CIVILIZATION STANDARDS
OF THE INFORMATION SOCIETY**

Słowa kluczowe: kształcenie, jakość, społeczeństwo informacyjne.
Keywords: education, quality, information society.

Streszczenie

W opracowaniu przedstawiono warunki i okoliczności wpływające na jakość procesu kształcenia w ujęciu standardów cywilizacyjnych społeczeństwa informacyjnego, ukształtowanych postaw osobowościowych oraz warunków społeczno-politycznych.

Abstract

Some conditions and circumstances influencing the quality of the education in terms of information society standards, shaped personality attitudes and socio-political conditions have been presented.

Wprowadzenie

Współczesny człowiek żyje w świecie szybkich i permanentnych zmian, które kształtują nowy styl życia, istotnie modyfikują sposób pracy i spędzania czasu wolnego, a także wywołują przemiany osobowości. Zmienność warunków życia prowadzi do pozytywnego wartościowania szybkości i odrzucenia powol-

ności. Coraz częściej rzeczy i wartości, na które trzeba czekać, tracą na znaczeniu¹. Odpowiadające specyfice otoczenia przemiany osobowości prowadzą do powstania nowej mentalności określonej przez swoisty sposób myślenia, systemy wartości, normy i standardy moralne oraz prezentowane postawy – które ostatecznie wpływają na konkretne zachowania i czyny.

Rozwój osobowy w ujęciu standardów cywilizacyjnych społeczeństwa informacyjnego

W minionych epokach człowiek funkcjonował głównie w oparciu o to, kim był oraz jakimi cechami, zdolnościami czy umiejętnościami dysponował. Jego sytuacja zależała przede wszystkim od tego, co osiągnął w pracy nad sobą. On i jego najbliższe otoczenie odgrywało zazwyczaj decydującą rolę w wychowaniu, w wyborze filozofii i drogi życia². Obecna szybkość przemian wymusza konieczność ciągłego dostosowania do zmieniających się realiów życia. Powoduje to, iż posiadanie określonych zasobów wiedzy, kwalifikacji i umiejętności nie gwarantuje długookresowej względnej stałości i stabilizacji zawodowej i życiowej. Źródłem sukcesu staje się m.in. szybkość adaptacji oraz mentalna akceptacja wieloaspektowo rozumianej zmienności.

Istotą współczesnej cywilizacji jest postęp w dziedzinie nowych technologii, których efektem jest wzrost wydajności pracy oraz ograniczenie wysiłku fizycznego. Praca staje się coraz bardziej złożona i wiedzochłonna, a rutynowe zadania i procedury wymagają często coraz większej wiedzy i zrozumienia³. Wiedza przestaje być dobrem elitarnym, stając się zasobem użytkowym, kapitałem osobowym oraz atrybutem ekonomicznym. Możliwa staje się obecnie utrata pracy lub spadek pozycji społecznej na skutek dezaktualizacji posiadanej wiedzy. Zabezpieczeniem przed degradacją staje się nie tylko tzw. dobre wykształcenie, ale również umiejętność ciągłego i systematycznego uzupełniania i poszerzania posiadanej wiedzy i umiejętności⁴. Nauka staje się więc procesem na całe życie, w coraz większym stopniu jednocząc się z codzienną egzystencją⁵.

---

¹ W. Furmanek, *Dobra szkoła rozwinięta* cywilizacyjnie, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2006.

² R. Podgórski, *Kryzys tożsamości współczesnego człowieka w społeczeństwie ponowoczesnym*, www.opoka.org.pl.

³ A. Glińska-Noweś, *Kulturowe uwarunkowania zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwie*, Toruń 2007.

⁴ A. Wierzbicki, *Rola techniki w cywilizacji informacyjnej* [w:] *Przemiany społeczeństwa informacyjnego*, red. L. Zacher, Warszawa 2002.

⁵ B. Mikuła, A. Pietruszka-Ortyl, A. Potocki, *Zarządzanie przedsiębiorstwem XXI wieku*, Warszawa 2002.

Na rozwój osobowy w dużym stopniu wpływa posiadana wiedza. Wiedza, w ogólnym ujęciu, to rezultat wszelkich możliwych aktów poznania, która rozwija się w długim czasie i jest wynikiem procesu uczenia się. Związek pomiędzy wiedzą i poznaniem jest dwukierunkowy, tzn. wiedza jest rezultatem poznania, ale poznanie jest w dużej mierze uwarunkowane posiadaną wiedzą. Wiedzę cechuje umiejętność identyfikowania obszarów niewiedzy, daje możliwość oceny nowych sytuacji w kontekście informacji już posiadanych, jak również oceny posiadanych elementów wiedzy w relacji do nowo poznawanych. Do wymienionych powyżej elementów tworzących wiedzę dodać należy wartości, postawy i przekonania, czyli elementy bliskie sferze emocjonalnej. Wartości, postawy i przekonania stają się integralną częścią wiedzy z racji tego, że determinują w dużym zakresie to, co człowiek dostrzega – ludzie o różnych systemach wartości nie tylko widzą rzeczy w inny sposób, oni mogą w ogóle dostrzegać coś innego⁶. Jeżeli ktoś posiada już pewien stopień wykształcenia, to łatwiej i szybciej uczy się, zdobywa więcej wiedzy, w razie potrzeby ma większą możliwość jej uzupełnienia, zmiany kwalifikacji, a nawet zawodu. Nie mówiąc o tym, że pewne nawyki czy postawy sprzyjają pomnażaniu wiedzy: np. człowiek więcej czyta, bardziej interesuje się różnorodnymi problemami, jest pobudzony intelektualnie⁷.

Przedstawione wymagania dotyczące poziomu wiedzy i umiejętności oraz fakt konieczności ciągłego ich uzupełniania, wskazują na znaczenie przypisywane systemowi kształcenia, nie tylko w wymiarze nauczania – uczenia się, ale również w wymiarze wychowawczym, kształtującym świadomość i właściwe postawy.

Jakość procesu kształcenia

Pojęciem jakości po raz pierwszy posłużył się Platon, twórca idealizmu obiektywnego, w kontekście określenia „stopnia osiągniętej doskonałości” względem „doskonałych idei”. Z kolei Arystoteles zaliczał jakość do zbioru dziesięciu najogólniejszych kategorii opisu rzeczywistości. Jakość, w ujęciu epistemologicznym, rozumiał w kategoriach zespołu cech odróżniających dany przedmiot od innych, tego samego rodzaju. Zagadnieniami tworzenia i porządkowania świata wartości, odzwierciedlającym aktywny stosunek człowieka do otaczającej go rzeczywistości, zajmuje się aksjologia. Według jej podstawowych założeń, w działalności konstruktywnej (twórczej i wytwórczej), człowiek kształtuje rzeczywistość według przyjętego systemu wartości, a następnie kontroluje uzyskane efekty. Wynik tej kontroli w sensie platońskim nazywany jest jakością, nato-

---

⁶ A. Glińska-Noweś, *Kulturowe uwarunkowania zarządzania wiedzą w...*

⁷ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012.

miast według koncepcji Arystotelesa stanowi jedną z cech umożliwiających badanie odmienności i podobieństwa. Zagadnienia aksjologiczne należą do trudnych i niejednoznacznych interpretacyjnie, z uwagi na subiektywizm tworzonego systemu wartości oraz subiektywizm oceny uzyskiwanych efektów.

Pod pojęciem „kształcenie” rozumie się proces, który obejmuje nauczanie i uczenie się, a także kształtowanie właściwych postaw osobowych. Podstawą procesu kształcenia są założenia teoretyczne, niezależnie od tego, czy są one wprost określone, czy odwołując się do obowiązujących zasad i norm społecznych są przemilczane⁸. Ważnym parametrem charakteryzującym proces kształcenia jest jego efektywność, rozumiana w kategoriach stopnia zbieżności uzyskiwanych efektów do wytyczonych celów. Porównanie uzyskanych efektów z założonymi celami stanowi podstawę oceny systemu kształcenia, korygowania treści programowych i przebiegu procesu. O efektywności procesu kształcenia decyduje jego jakość, która z kolei uzależniona jest od jakości elementów składowych lub realizowanych subprocesów, takich jak⁹:

- zakładane efekty kształcenia,
- stosowane metody kształcenia,
- metody weryfikacji i oceny,
- sposoby (strategie) uczenia się,
- kwalifikacje i poziom motywacji kadry nauczycielskiej,
- zarządzanie procesem kształcenia.

Specyfika procesu kształcenia objawia się tym, że o jego jakości decyduje głównie czynnik ludzki, rozpatrywany w kategoriach posiadanych kwalifikacji i kompetencji oraz wykazywanej motywacji do pracy – nauczycieli i uczących się. Rozłożenie odpowiedzialności za jakość na obie strony procesu wydaje się istotne. Rola nauczyciela jest bezsporna – to on, stosownie do założeń, stosuje odpowiednie metody nauczania, rozbudza zainteresowania, motywuje do pracy oraz ocenia wiedzę i umiejętności uczących się. Jednakże bezsporne jest, iż o efektach procesu kształcenia decyduje postawa i zaangażowanie uczących się. Mimo wielkiej roli nauczyciela o wynikach w nauce decyduje przede wszystkim praca ucznia – bez chęci do nauki nie można tak naprawdę nauczyć się niczego. Istotnym pro jakościowym czynnikiem wydaje się więc motywacja do nauki, która wywołana być może np. procedurami jej weryfikacji i/lub kontekstem zainteresowań, aspiracji i perspektyw życiowych (nabywanie wiedzy wiąże się zawsze z kontekstem, w którym jest zdobywana¹⁰).

Efekty procesu kształcenia uzależnione są nie tylko od jego uczestników, ale również od tzw. warunków i okoliczności w jakich jest prowadzony. Istotnym

---

⁸ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 2003.

⁹ M. Próchnicka, *Elementy kształcenia istotne z punktu widzenia wdrożenia Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego*, www.ekspercibolonscy.org.pl.

¹⁰ W. Furmanek, *Dobra szkoła rozwinięta cywilizacyjnie...*

warunkiem i okolicznością jest m.in. logika i racjonalność zasad procesowych, właściwa organizacja „w czasie i w przestrzeni” procesu, poziom techniczny i stopień nowoczesności wyposażenia dydaktycznego. Warunki i okoliczności w dużym stopniu uzależnione są od konstruktywnego lub destabilizującego oddziaływania otoczenia systemu kształcenia – wewnętrznego i zewnętrznego.

Motywacja do nauki w ujęciu przemian osobowościowych

Terminu „uczenie się” używa się w znaczeniu wąskim i szerokim. W wąskim znaczeniu uczenie się stanowi określenie świadomego i zamierzonego zdobywania wiedzy i umiejętności. Z kolei w szerokim rozumieniu to termin określający zamierzone i niezamierzone (mimowolne) uczenie się. Uczenie się, według podstawowego założenia społecznej teorii uczenia się, jest dla człowieka zupełnie naturalne i zachodzi samorzutnie w drodze aktywnego uczestniczenia w życiu społecznym.

Efektywność uczenia się zależy od procesów poznawczych związanych z reprezentacją i przetwarzaniem informacji takich jak myślenie, zapamiętywanie czy spostrzeganie. W procesie uczenia się powinno stosować się różnorodne strategie umysłowe, w zależności od rodzaju materiału i charakteru prowadzonych zajęć. Przykładami najczęściej wykorzystywanych strategii uczenia się są: pamięciowe, metodą prób i błędów, sensoryczne, przez rozwiązywanie problemów oraz przez zrozumienie. Każda z nich wymaga zdolności zapamiętywania, a niektóre w większym stopniu wykorzystują myślenie logiczne oraz rozumienie. Najbardziej trwałe efekty przynosi uczenie się przez zrozumienie, ponieważ angażuje różne rodzaje procesów poznawczych i pamięć, myślenie i spostrzeganie, wymaga również analizy materiału oraz organizacji jego treści.

Uczenie się może być procesem zewnętrze wymuszonym lub wynikającym z wewnętrznych przekonań jednostki. Podstawowym czynnikiem wpływającym na chęć zdobywania wiedzy jest (powinna być) motywacja wewnętrzna, bazująca na osobistych zainteresowaniach, indywidualnych potrzebach doskonalenia się i rozwoju. Duże znaczenie przypisywane motywacji wewnętrznej nie umniejsza wagi motywacji zewnętrznej, której podstawowym celem powinno być wywołanie, rozwijanie i wspieranie motywacji wewnętrznej. Jej znaczenie uwidacznia się w sytuacjach, kiedy wewnętrzne siły są niewystarczające, by uczący się mógł wytrwale i z pełnym zaangażowaniem realizować zadania edukacyjne. W opinii wielu psychologów motywacja jest najważniejszym czynnikiem sprzyjającym efektywnemu uczeniu się. Negatywne nastawienie do procesu uczenia się charakteryzuje się pasywną postawą oraz wykorzystaniem metod „na skróty”. Z kolei pozytywne nastawienie do nauki wywołuje duże zaangażowanie, chęć zastosowania różnorodnych form uczenia się, w tym potrzebę wy-

korzystania zwiększających ich efektywność rozwiązań technicznych. Ponadto obniża poziom postrzeganego wysiłku jako kosztu ponoszonego w wyniku realizacji zadań.

Motywacja zależna jest w pewnym stopniu od przyjętych przez nauczyciela strategii, ale również od wielu innych czynników mających wpływ na ucznia: np. kształtujący się obraz siebie, środowisko domowe i lokalne, stan zdrowia. Motywacja do nauki i do rozwoju znajduje więc odzwierciedlenie w sposobie widzenia przez uczniów celów, zadań i uczuć prezentowanych w związku z zadaniami¹¹.

Należy zadać sobie pytanie czy siła „pronaukowych” motywów (np. poznawczy, ambicjonalny, lękowy) przeważa nad czynnikami destabilizującymi proces uczenia się, dekoncentrującymi i rozpraszającymi uwagę. W przypadku zachwianej równowagi uczeń zaniedbuje swoją edukację albo realizacja zadań edukacyjnych jest dla niego uciążliwa, czego efektem jest negatywne nastawienie do nauki.

Współczesny człowiek żyje w zdominowanym informacyjnie środowisku (tzw. antropoinfosfera), w którym staje się odbiorcą napływających wielokanałowo, różnorodnych w formie i treści informacji¹². Dzisiaj w wielkim stopniu na danego człowieka wpływają informacje, które do niego docierają lub którymi jest wręcz „bombardowany”. Te informacje modelują jego sposób myślenia, decydowania i działania¹³. Funkcjonowanie w takim środowisku ujawnia się w syndromach skutków¹⁴. Jednym z bardziej istotnych wydają się przemiany osobowościowe, tworzące typ tzw. człowieka ponowoczesnego, który dysponuje nowymi nieznanymi wcześniej możliwościami poznania, działania, przebudowy własnego środowiska i doskonalenia siebie¹⁵. Nic więc dziwnego, iż w warunkach stawianych wymagań i jednocześnie oferowanych możliwości, coraz częściej korzysta z szybszych i łatwiejszych w odbiorze form uczenia się, które zastępują absorbujące czasowo, wymagające spokoju i skupienia strategie umysłowe.

Podstawą funkcjonalną współczesnego człowieka jest komputer. Łatwość jego integracji z różnymi urządzeniami technicznymi i oprogramowaniem użytkowym sprawia, że stał się on uniwersalnym środkiem przetwarzania danych. Najważniejszym czynnikiem procesowym, w obszarze komunikacji między-

---

¹¹ J. Kimla, J. Kuklińska, Z. Pietraszek, B. Tomala, *Motywacja do nauki*, SODMiDN Kielce, www.sodmidn.kielce.eu

¹² W. Furmanek, *Zagrożenia wynikające z rozwoju technologii informacyjnych*, „Dydaktyka Informatyki” 2014, nr 9.

¹³ R. Podgórski, *Kryzys tożsamości współczesnego człowieka...*

¹⁴ W. Furmanek, *Antropoinfosfera współczesnego człowieka*, „Dydaktyka Informatyki” 2013, nr 8.

¹⁵ W. Furmanek, *Style życia ludzi w społeczeństwie informacyjnym*, „Dydaktyka Informatyki” 2017, nr 12.

ludzkiej oraz pozyskiwania informacji, stało się dopełnienie komputera – sieć internet. Powszechności ich łącznego zastosowania sprzyjają tendencje rosnących mocy obliczeniowych i miniaturyzacji komputerów oraz powiększania zasięgu sieciowego, stwarzając możliwość wykorzystania w dowolnym czasie i w praktycznie w każdym „cywilizowanym” miejscu. Zanik ograniczeń w dostępie do informacji, wywołuje na ogół brak potrzeby ich zapamiętania. Z kolei liczba oferowanych podpowiedzi, porad lub gotowych rozwiązań sprawia, że zanika konieczność interpretacji i analizy, zaś proces decyzyjny sprowadzony zostaje często do akceptacji przedstawionego rozwiązania¹⁶. Powyższe praktyki prowadzą do zaburzeń w systemie poznawczym człowieka, kształtują osobowość wyróżniającą się poznawczym rozproszeniem, brakiem racjonalności myślenia oraz szeroko rozumianym analfabetyzmem funkcjonalnym¹⁷. Otoczenie techniczne sprzyja pobieżnemu czytaniu, chaotycznemu myśleniu i powierzchownej nauce¹⁸. Rozproszenie poznawcze prowadzi do zaniku wartości wiedzy, a co za tym idzie, zaniku rozumienia, umiejętności wiązania faktów, budowania własnej i spójnej wewnętrznie i zewnętrznie narracji świata¹⁹.

Wobec powszechnej dostępności do zasobów informacyjnych oraz łatwości ich pozyskiwania, ekspozowane często postawy podważające konieczność opanowania wymaganego zakresu wiedzy oparte są na błędnym założeniu, iż samo pozyskanie informacji staje się rozwiązaniem problemu. Osoby preferujące wygodę umysłową opierają swoje przekonania na błędnym założeniu, iż procesy myślowe zachodzące w mózgu mogą przebiegać bez zasobów informacyjnych znajdujących się w pamięci. Co prawda proces wyszukiwania informacji lub pozyskiwania jej w sposób niewymagający wysiłku intelektualnego, wywołuje pewne skojarzenia, jednak „wartość dodana” dla rozwoju człowieka wydaje się dyskusyjna.

W efekcie współczesny człowiek jest coraz częściej bardziej: ikoniczny niż logiczny, wrażliwy emocjonalnie niż intelektualnie, intuicyjny niż krytycznie analizujący, uwrażliwiony na chwilowe odczucia niż na zjawiska dokonujące się w dłuższej perspektywie czasu²⁰. Funkcjonalnie człowiek staje się nieudolny, niezaradny, zdezorientowany, a często po pojawieniu się frustracji, staje się rozszczeniowy, impulsywny, postulatyczny i coraz częściej przesiąknięty agresją.

Akcentowany często negatywny stosunek do uczenia się charakteryzuje modne współcześnie postawy o tzw. orientacji materialistycznej, oceniające

---

¹⁶ A. Piecuch, *Dokąd zmierza cyfrowa edukacja?*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2015, nr 6.

¹⁷ W. Walat, *Homo interneticus – wyzwanie dla współczesnej edukacji*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2016, nr 4.

¹⁸ A. Piecuch, *Dokąd zmierza cyfrowa edukacja? ...*

¹⁹ W. Walat, *Homo interneticus – wyzwanie dla ...*

²⁰ R. Podgórski, *Kryzys tożsamości współczesnego człowieka ...*

innych przez pryzmat stanu posiadania. Męczące i absorbujące uczenie się wydają się nie mieć żadnego znaczenia lub stanowią jedynie środek konieczny dla osiągnięcia sukcesu mierzonego stanem posiadania²¹. Dodatkowym czynnikiem zniechęcającym jest moda w społeczeństwie ponowoczesnym metodyka osiągania „sukcesu”, gdzie niepisane zależności i potencjał kapitału osobowego wzmocniony talentem negocjacyjnym lub niekonwencjonalna autoprezentacja, wygrywa z wiedzą, inteligencją i dobrym wychowaniem.

Osobowość człowieka ponowoczesnego a efektywność kształcenia

W ocenach efektywności procesu kształcenia uwzględnić należy cechy osobowościowe jego uczestników (nauczycieli i uczniów). Cechy osobowościowe współczesnego człowieka stanowiąc syndrom skutków przemian cywilizacyjnych, wskazują m.in. na orientację materialistyczną powiązaną z konsumpcyjnym stylem życia. Ponadto współczesny uczeń jest świadomy swoich „obywatelskich praw” wyznaczonych standardem liberalnego (bezsstresowego) wychowania, często również wykazuje ponadstandardowy indywidualizm.

Zjawiskiem społecznym destabilizującym proces kształcenia jest konsumpcjonizm. Postęp techniczny doprowadził do niezwyklego wzrostu produkcji i konsumpcji. Idea konsumowania większych ilości pozornie lepszych jakościowo rzeczy miała uczynić człowieka bardziej szczęśliwym, współcześnie jednak stała się celem samym w sobie. Konsumpcjonizm przerodził się w sposób ucieczki od nudy i apatii powodowanej poczuciem bezsensu życia, przybierając nie tylko formę nabywania towarów i usług, ale spędzania czasu wolnego i rozrywki²². Tożsamość wykreowanego typu człowieka opiera się na gotowych wzorcach przekazywanych przez reklamę i „kupowanych” w sklepach. Uleganie technikom socjotechnicznym promującym konsumpcjonizm prowadzi do ukształtowania się tzw. postaw zewnątrzsterowalnych, łatwo ulegających wpływom innych osób lub środkom masowego przekazu – niepewnych osobowościowo, wykazujących potrzebę zewnętrznej afirmacji²³. Konsumpcjonizm to styl życia, nastawiony na (nadmierne) konsumowanie i posiadanie. Nadmiarowość konsumowanych dóbr oraz stanu posiadania zaspakaja potrzeby wtórne, do których zalicza się pragnienia związane z pożądaniem władzy, prestiżem, dominacją, wpływami i wyższą pozycją społeczną. Obecnie mówi się o tendencji, jakoby współczesne społeczeństwa kształtowały swoich członków tak, by umieli

---

²¹ I. Koryś, I. Kopeć, Z. Zasacka, R. Chrymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*, Warszawa 2017.

²² R. Borkowski, *Cywilizacja, technika, ekologia: wybrane problemy rozwoju cywilizacyjnego u progu XXI wieku*, Wyd. AGH, Kraków 2001.

²³ M. Daszkiewicz, *Kulturowe meandry konsumpcji*, „Cywilizacja” 2013, nr 45.

oraz chcieli podjąć rolę konsumenta, oraz aby konsumpcji podporządkowane zostały inne sfery ich życia. Zauważyć to można we wszechobecnych przekazach medialnych gloryfikujących niekończące się kupowanie najróżniejszych produktów. Coraz częściej głównym kryterium oceniania siebie i innych jest to, jak dużo posiadają i co kupują. Współczesny konsumpcjonizm charakteryzuje: materialistyczne podejście do życia, skłonność do konsumpcji na pokaz, uzależnienie od kupowania.

Kolejnym wyróżnikiem współczesnego człowieka wydaje się jego ponadstandardowy indywidualizm, czyli przyznanie jednostce absolutnej wartości i postawienie jej w centrum rzeczywistości jako jedyne kryterium odniesienia i oceny. Wyznacznikami postępowania staje się – nie: racjonalność, odpowiedzialność, dobro wspólne, solidarność lub sprawiedliwość społeczna – ale: egoizm oraz brak jakichkolwiek barier etycznych. Jedną z konsekwencji indywidualizmu jest absolutyzacja subiektywizmu, w perspektywie której „prawdziwe” staje się to, co dana jednostka sądzi lub chce, by było prawdziwe²⁴. Kreacja własnego „Ja” sprawia, że wszystko zaczyna być względne. Relatywizm dopuszcza zmienność ocen norm i wartości logiczno-poznawczych, etycznych i estetycznych. Odrzuca prawdy i wartości absolutne, zaś prezentowana zmienność ocen i poglądów wynikać może z kontekstu bądź poglądów określonych grup społecznych lub osób. Pozytywny lub negatywny stosunek do innych osób, odmienna ocena określonej sytuacji lub zdarzenia, różniące się interpretacje przepisu prawa – stanowiąc mogą przykłady relatywizmu. Racjonalność traci uniwersalny charakter wraz z rozproszeniem porządku racjonalnego i w konsekwencji o tym, co racjonalne czy irracjonalne, decydują jedynie oceny subiektywne²⁵. Modne jest obecnie relatywizowanie dosłownie wszystkiego: kryteriów zdrowia fizycznego, zdrowia psychicznego, wartości i norm moralnych, a nawet statusu i godności osoby ludzkiej²⁶.

Jak w powyżej opisane postawy wpisują się podstawy aksjologiczne i treści programowe nauczania – czy spotykają się z powszechnym uznaniem i akceptacją, czy z krytyką i odrzuceniem? Krytyce można poddać zasadność programów nauczania, zakres przekazywanych treści, czasowy wymiar zajęć, stosowane metody nauczania oraz kompetencje nauczyciela. Wydaje się, iż relatywizm staje się funkcjonalną podstawą dla różnego rodzaju ideologii, nurtów politycznych i ruchów światopoglądowych, które stosując techniki manipulacji, kształtują poglądy i postawy, bardzo podatnej – bo pozbawionej aksjologicznych podstaw, pragmatycznej wiedzy i ukształtowanej konsumencj – społeczności.

---

²⁴ A. Dziewiecki, *Człowiek i Bóg w ponowoczesności*, „Cywilizacja” 2013, nr 45.

²⁵ A. Kiepas, *Kultura jako czynnik zrównoważonego rozwoju społeczeństwa informacyjnego*, Sosnowiec 2014.

²⁶ A. Dziewiecki, *Człowiek i Bóg w ponowoczesności...*

Kolejnym wyróżnikiem współczesnego człowieka jest akceptacja szeroko rozumianej wolności (liberalizm), której objawem jest np. swoboda obyczajowa i bezstresowość życia. Postawy skrajnie liberalne akcentują tzw. wolność anarchiczną, rozumianą jako wolność od wszelkich norm, zasad czy zobowiązań. Liberalne rozumienie „wolności” oparte jest na iluzorycznym założeniu, iż można stworzyć społeczeństwo, w którym wszyscy mają prawa, ale nikt nie ma obowiązków.

W procesach nauczania liberalizm ogranicza możliwości nauczyciela w zakresie tzw. motywacji zewnętrznej (lękowej). W konsekwencji prowadzi to do bezstresowego nauczania, co w kontekście słabego pobudzenia wewnętrznego do nauki, powoduje małą efektywność procesu kształcenia. Istotność motywacji aktywizującej proces uczenia się wskazuje na zasadność i konieczność zarazem, motywowania opartego na zasadzie „kija i marchewki”. W pierwszej kolejności należy zawsze motywować do pracy oferując „marchewkę” – tzn. wzbudzając zainteresowanie, wskazując na perspektywy rozwoju. W przypadku, kiedy nie pomaga humanitarny sposób motywowania, zasadne jest zastosowanie – bazujące na odruchu lęku i obawy – alternatywnego narzędzia motywującego. Należy zadać sobie pytanie, jaka jest efektywność procesu kształcenia, w wymiarze dydaktycznym i wychowawczym, w przypadku gdy liberalna wolność i swoboda pozbawia nauczyciela istotnej składowej motywującej.

Symptomatyczną cechą społeczeństwa ponowoczesnego jest ambiwalentna postawa wobec ludzkiego rozumu i myślenia. Z jednej strony nadzwyczaj szybki rozwój naukowo-techniczny oraz przeświadczenie o nieograniczonych możliwościach ludzkiego rozumu. Z drugiej strony brak zdolności racjonalnego myślenia, beztroska i pustka aksjologiczna oraz tzw. funkcjonalna dysfunkcyjność – stanowią zaprzeczenie „głoszonej” potęgi ludzkiego rozumu. Praktycznie „wdrażany w życie” jest rodzaj intelektualnej „schizofrenii”. Polityczna poprawność wymaga bowiem, by współczesny człowiek posługiwał się myśleniem naukowym i logicznym – w odniesieniu do świata rzeczy. Natomiast w odniesieniu do własnej rzeczywistości ma prawo kierować się myśleniem magicznym, życzeniowym lub pozytywnym, zamiast myśleniem realistycznym i logicznym²⁷.

Otoczenia systemowe a efektywność kształcenia

W podejściu systemowym każdą organizację traktuje się jako względnie odosobniony system funkcjonujący w warunkach określonych zależności wewnętrznych i uwarunkowań zewnętrznych. Organizacja funkcjonuje w otoczeniu,

---

²⁷ Tamże.

które ma wpływ na sposób i efekty jej funkcjonowania. Jednocześnie organizacja w pewnym stopniu oddziałuje i wpływa na swoje otoczenie²⁸. Według zasad podejścia systemowego można analizować każdy realnie funkcjonujący system społeczny lub realizowany proces (np. system lub proces kształcenia), przy czym próba pełnej diagnozy uwzględniać powinna zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne warunki jego funkcjonowania. Powszechnie przyjmuje się, że każdy system działający w obrębie określonej organizacji, funkcjonuje w tzw. dwustopniowym otoczeniu systemowym. Efektywność procesowa systemu jest więc ściśle zależna od organizacji, w której strukturach działa (otoczenie pierwszego stopnia – wewnętrzne) oraz od otoczenia zewnętrznego, w którego obszarze funkcjonuje organizacja (otoczenie drugiego stopnia).

Czynniki wewnętrzne warunkują sprawność operacyjną oraz procesową jakość. O skuteczności procesowej decydują m.in.: kwalifikacje i motywacja do pracy pracowników, stosowane metody i procedury organizacyjne, zasady współżycia społecznego, wyposażenie techniczne itp. Czynniki wewnętrzne określają siłę tzw. kultury organizacyjnej, na którą składają się: wyrazistość (przejrzystość zasad i standardów obowiązujących w organizacji), stopień upowszechnienia (tzn. skala, w jakiej kultura jest znana i podzielana przez personel), głębokość zakorzenienia (stopień zastosowania norm i wartości w codziennym działaniu), zakres obowiązywania i sposób podtrzymywania²⁹. Wartość kultury organizacyjnej interpretować można z punktu widzenia tego, że stanowić może ważny „regulator” relacji wewnętrznych, uzupełniających (wzmacniających lub osłabiających) standardowe procedury procesowe. Do czynników zewnętrznych, mogących w sposób pośredni lub bezpośrednio wpływać na sposób funkcjonowania i efektywność procesu, zaliczyć można m.in. politykę rządu i wprowadzane przez państwo regulacje (w szczególności ingerujące w autonomię organizacji), kondycję ekonomiczną kraju lub regionu, trendy społeczne, polityczne i gospodarcze itd.

Działalność tzw. organizacji społecznie odpowiedzialnych (np. edukacja, służba zdrowia), postrzegana jest (lub powinna być) w kategoriach pełnionej „misji”, akcentując jednocześnie aspekty moralne i etyczne. Funkcjonując w obszarach życia wrażliwych społecznie, jednostki te powinny wykazywać wysoką sprawność procesową oraz wysoki poziom kultury organizacyjnej, gdyż podlegają powszechnej (zazwyczaj surowej) ocenie społeczeństwa. Wymiar etyczny działalności powinien być widoczny nie tylko w wizerunkowym odbiorze zewnętrznym, ale powinien stanowić normę powszechnie obowiązującą w zakresie wypełniania zadań statutowych.

Funkcjonując w warunkach gospodarki rynkowej, cywilizacyjną normą jest powszechne akcentowanie efektywności ekonomicznej (rentowności). Powyższe

---

²⁸ I. Durlik, *Inżynieria zarządzania*, Warszawa 1995.

²⁹ A. Aniszewska, *Kultura organizacyjna w zarządzaniu*, Warszawa 2007.

tendencje dotyczą także działalności organizacji reprezentujących pozagospodarcze obszary życia społecznego (edukacja, służba zdrowia). Urynkowienie tych obszarów działalności często prowadzi do powstania sytuacji, w których aspekty moralne i etyczne zastępowane są prawami ekonomii, wywołując pro-rynkową orientację personelu, rygorystyczne przestrzeganie przepisów, „ponadnormatywną” sprawozdawczość i obieg dokumentacji. Przedstawione przykłady wskazują, iż narzucone organizacji zasady funkcjonowania powodują, że prospołeczna działalność statutowa („misja”) staje się niezauważalna w obszarze różnorodnych, często niespójnych i zmiennych w czasie przepisów prawa, zarządzeń i wytycznych, prowadząc często do bezproduktywnej pracy organizacyjnej, administracyjnego formalizmu oraz instrumentalnego wypełniania obowiązków.

Realia rynkowe powodują, iż coraz częściej akcentowanymi wartościami nie są społecznie użyteczne cele, a ekonomiczny wymiar jej funkcjonowania. Ważniejsze od jakości kształcenia stają się zasady finansowania działalności, ilościowe lub wartościowe wskaźniki ekonomiczne, limity i sposób wyceny świadczeń, zestawienia kosztów, algorytmy rozliczeniowe itd.

Akcentowanie wymiaru ekonomicznego powoduje, że rozpatrywany w kategoriach rynkowych proces kształcenia staje się usługą edukacyjną³⁰, jednostka kształcąca traktowana jest w kategoriach jej „dostawcy”, rola nauczyciela sprowadzona zostaje do wykonawcy dbającego o realizację postanowień umowy, a jakość kształcenia sprowadzona zostaje do kategorii poziomu obsługi klienta. Takie podejście wydaje się niewłaściwe, gdyż ignoruje jego funkcjonalne podstawy. Niewłaściwym wydaje się nadawanie priorytetu ekonomii, której zasady i prawa coraz częściej wyznaczają jednostkom kształcącym sposób i normy funkcjonowania. Efektywność gospodarcza jest niejednokrotnie w konflikcie z rolą społeczną. Budzić może niepokój fakt, iż drogą do ekonomicznej efektywności jest stosowanie metod nie tylko ignorujących podstawowe zasady ich funkcjonowania, ale często również zdrowy rozsądek. Wyznaczone w kategoriach wolnorynkowych zasady funkcjonowania powodują, iż organizacja społecznie użyteczna coraz częściej przypomina jednostkę gospodarczą stosującą strategię biznesową zorientowaną na rentownego klienta lub wykorzystującą tzw. efekt skali w procesie sprzedaży świadczonych usług.

Drugim czynnikiem zewnętrznym istotnie wpływającym na funkcjonowanie i efektywność procesu kształcenia jest oddziaływanie „Państwa”. Formą bezpośredniego lub pośredniego wpływu na zasady funkcjonowania jest szeroko pojmowana legislacja. „Państwo” (na poziomie centralnym i samorządowym) musi zachować szczególną ostrożność w zakresie wprowadzanych regulacji, bowiem przez stanowienie niewłaściwego prawa uzyskać można efekt odwrotny do za-

---

³⁰ J. Gajda, S. Cichoń, *Jakość jako jedna z kategorii usługi edukacyjnej w szkole wyższej* [w:] *Jakość wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku*, red. R. Reclik, A. Zduniak, Poznań 2010.

mierzeń. Wprowadzane regulującą „ręką rządu” prawo, którego koncepcja wyznaczona jest przez ideologię i światopogląd rządzących opcji politycznych określa sposób działalności, wpływając zarazem na efektywność funkcjonowania organizacji³¹.

Autorzy reform, „stojąc na straży” publicznych interesów, powinni mieć świadomość, a zarazem poczucie odpowiedzialności za skutki wprowadzanych zmian. Podstawy ich wprowadzania oraz późniejsze oceny uzyskiwanych efektów należy przedstawiać w ujęciu wielokryterialnych analiz, prezentując nie tylko skutki gospodarcze (ekonomiczne), ale także konsekwencje społeczne. Niepokojącym wydaje się zjawisko dwuwładzy, ingerującej w podstawy programowe i funkcjonowanie jednostek dydaktycznych, często w sposób kolidujący światopoglądowo i ideowo spolaryzowany. Przykładowo podstawy programowe nauczania odwołujące się do narodowej dumy i patriotyzmu, do tradycji i wartości chrześcijańskich stają w opozycji do „lokalnie wdrażanych” ideologii promujących kosmopolityzm, „nowoczesność” światopoglądową oraz postawy o zachwianej lub niesprecyzowanej tożsamości.

W czasach szybkiego rozwoju cywilizacyjnego, globalizacji i rynkowej konkurencji pragmatycznie wprowadzane zmiany w zasadach funkcjonowania organizacji są konieczne – stagnacja i konserwatyzm w działalności prowadzą do braku rozwoju. Jednakże brak konsekwencji w zakresie wprowadzanych reform, będący m.in. wynikiem doraźnych celów rządzących opcji politycznych i / lub oddziaływanie wpływowych grup partykularnych interesów, wydaje się nieporównywalnie groźniejszym zjawiskiem.

Podsumowanie

Jak wykazuje praktyka, o treściach i strukturze procesów kształcenia, często nie decyduje ich społeczna użyteczność i pragmatyzm, nie decydują ludzie kompetentni a grupy wpływu, które kreując propagowane „mody”, ideologie, filozofie lub koncepcje decydują o treściach kształcenia, wyznaczając zarazem kierunki rozwoju („rozwoju”).

Racjonalnie prowadzony proces kształcenia przebiegać powinien według jasno sprecyzowanych założeń programowych respektujących m.in. interes publiczny, zasady współżycia społecznego i dobro młodego pokolenia (ucznia). Powinien być zorganizowany w sposób warunkujący wysoką jakość dydaktyczną i wychowawczą. Właściwe założenia programowe i organizacja procesu warunkują wytworzenie „produktu” o powtarzalnych cechach użytkowych i akceptowanej jakości. Teoretycznie możliwe jest wytworzenie produktu w warunkach

---

³¹ Ł. Zaorski-Sikora, *Etyka w biznesie*, Łódź 2007.

organizacyjnego chaosu i przypadkowości procesowej, jednak uzyskiwane wówczas cechy i jakość przyjmują znamiona zmiennej losowej odbiegającej zazwyczaj od pożądanego standardu.

Cechy osobowościowe człowieka ponowoczesnego stanowią tzw. syndrom skutków przemian cywilizacyjnych. Ukształtowanie nieodpowiedzialnych postaw koreluje z liberalizmem i relatywizmem kształcenia i wychowania oraz socjotechniką konsumpcjonizmu. Kreowane trendy bezstresowego wychowania, swobody obyczajowej oraz beztroski życia, przynoszą długofalowe efekty w postaci kształtowanych osobowości, gdzie duże aspiracje oraz wysokie mniemanie o sobie i swoich możliwościach, stoją w sprzeczności do aksjologicznej pustki i dysfunkcyjności życiowej.

Powszechne oburzenie budzi brak kompetencji i wiedzy, przypadki korupcji, niesolidność i lekceważenie obowiązków – szukając podstaw powyższego stanu rzeczy, nie należy zapominać, że osobowość człowieka jest m.in. wynikiem pracy wychowawczej w procesie kształcenia.

Bibliografia

- Aniszewska A., *Kultura organizacyjna w zarządzaniu*, Warszawa 2007.
- Borkowski R., *Cywilizacja – technika – ekologia* [w:] R. Borkowski, *Cywilizacja, technika, ekologia: wybrane problemy rozwoju cywilizacyjnego u progu XXI wieku*, Wyd. AGH, Kraków 2001.
- Daszkiewicz M., *Kulturowe meandry konsumpcji*, „Cywilizacja” 2013, nr 45.
- Durlik I., *Inżynieria zarządzania*, Warszawa 1995.
- Dziewiecki A., *Człowiek i Bóg w ponowoczesności*, „Cywilizacja” 2013, nr 45.
- Furmanek W., *Antropoinfosfera współczesnego człowieka*, „Dydaktyka Informatyki” 2013, nr 8.
- Furmanek W., *Dobra szkoła rozwinięta cywilizacyjnie*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2006.
- Furmanek W., *Niedostatki podziału cyfrowego*, „Dydaktyka Informatyki” 2016, nr 11.
- Furmanek W., *Style życia ludzi w społeczeństwie informacyjnym*, „Dydaktyka Informatyki” 2017, nr 12.
- Furmanek W., *Zagadnienia wynikające z rozwoju technologii informacyjnych*, „Dydaktyka Informatyki, 2014, nr 9.
- Gajda J., Cichoń S., *Jakość jako jedna z kategorii usługi edukacyjnej w szkole wyższej* [w:] *Jakość wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku*, red. R. Reclik, A. Zduniak, Poznań 2010.
- Glińska-Noweś A., *Kulturowe uwarunkowania zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwie*, Toruń 2007.
- Kiepas A., *Kultura jako czynnik zrównoważonego rozwoju społeczeństwa informacyjnego*, Sosnowiec 2014.
- Koryś I., Kopeć I., Zasacka Z., Chymkowski R., *Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*, Warszawa 2017.
- Mikuła B., Pietruszka-Ortyl A., Potocki A., *Zarządzanie przedsiębiorstwem XXI wieku*, Warszawa, 2002.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 2003.
- Piecuch A., *Dokąd zmierza cyfrowa edukacja?*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2015, nr 6.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012.

Walat W., *Homo interneticus – wyzwanie dla współczesnej edukacji*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2016, nr 4.

Wierzbicki A., *Rola techniki w cywilizacji informacyjnej* [w:] *Przemiany społeczeństwa informacyjnego*, red. L. Zacher, Warszawa 2002.

Zaorski-Sikora Ł., *Etyka w biznesie*, Łódź 2007.

Netografia

Kimla J, Kuklińska J., Pietraszek Z., Tomala B., *Motywacja do nauki*, SODMiDN, Kielce, www.sodmidu.kielce.eu

Podgórski R., *Kryzys tożsamości współczesnego człowieka w społeczeństwie ponowoczesnym*, www.opoka.org.pl

Próchnicka M., *Elementy procesu kształcenia istotne z punktu widzenia wdrożenia Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego*, www.ekspercibolonscy.org.pl